

בסיעתא דשמיא

קונטרס

בענין

כ י ס ו י ה ש י ע ר

חלק ראשון בענין פאה נכרית

חלק שני בענין גילוי השיער בבית

*

יוצא לאור

מוצאי חג הפסח תשע"ב

כל הזכויות שמורות Copyright

לעילוי נשמת קלמן בערל בן אלכסנדר, שינדל בת שמואל אייזק, ישראל צבי הירש בן שלום

חלק ראשון בענין פאה נכרית

מפורש בכתובות סוף ע"ב א' שאסור לאשת איש לגלות שערות ראשה ברשות הרבים מן התורה.

ויש שפרסמו כאילו ניתן לצאת ידי חובת כיסוי השיער, לא רק בבגד, אלא גם ע"י פאה [צנועה וכו']. על נקודה זו בכוונתנו לעמוד.

דע, כי טעם חיוב כיסוי האמור משום הרהור וחמדה. וזה לשון תרומת הדשן חלק א' סימן י' [בענין כיסוי ראש לגבר בשעת תפילה או ברכה], יש חילוק בין גילוי הראש דהתם (של נשים) להכא, דאמרינן התם דבחצר האשה אינה צריכה שום כיסוי, וגילוי הראש לענין ברכה קפידא אפילו בבית [, ומתריך:] י"ל דודאי איסור גילוי הראש דהתם איננו אלא משום פריצות דגברי והיכא דלא שכיחא רבים כגון בחצר אין קפידא. אבל איסור גילוי ראש דהכא משום קלות ראש כו' ואין לחלק בין בית לרשות הרבים דמלא כל הארץ כבודו, עד כאן לשונו.

ונכפול ביתר ביאור, דכל האיסורים שבתורה שווין בכל מקום בסתמא (כגון חזיר), ומנא להו לחז"ל בכל מקום להתיר

גילוי ראש בחצר¹ ? אלא על כרחיך, שידעו חז"ל (מהיכן? – עיין שני פירושי רש"י כתובות שם היטב) שהטעם היחיד הוא פריצות דגברי, וזיל בתר טעמא.

למדנו מדבריו, דאין טעם חיוב כיסוי הראש משום צניעות השנויה בשלחן ערוך אורח חיים סימן ב' כלל, אלא כדי למנוע הרהור של גברים זרים (- נבאר לקמיה). וכ"כ כל הראשונים ז"ל שהוא משום "חציפותא", עיין רמב"ן וחידושי הר"ן גיטין פ"ט א', ורא"ש כתובות פרק ז' ריש סי' ט' (הובא בבית יוסף אה"ע ריש סי' קט"ו) לענין דת יהודית (והוסיף גם עוד טעם אחר), וכנראה מקורם סוף גיטין לגבי מידת אדם רע, ע"ש – ונראה ברור שדבר זה מתורת משה רבינו למדנו ופריעת ראש דדת יהודית הוי תולדה של פריעת ראש בדת משה, וכן משמע לשון המאירי כתובות ע"ב א'.

וכן מצינו לענין קריאת שמע כנגד שיער, שכתבו רש"י, רשב"א והרא"ה (הובא הרא"ה בקובץ שיטות קמאי ח"א עמ' תקכ) ברכות כ"ד א' שהוא מטעם הרהור ותאוה, וכ"ה באחרונים ובמ"ב סי' ע"ה. ובסנהדרין נ"ח ב' איתא שבזמנם גם גויה נשואה נהגה לכסות שיער ראשה, וזה הי' סימן אצלם

¹ [זה מעיקר הדין, אבל נהגו בכיסוי קטן וכמ"ש הרמב"ם סוטה פרק ג' הלכה ה', וזה לשונו, והיא [הסוטה] עומדת ביניהן בלא רדיד ובלא מטפחת אלא בבגדיה וכיפה שעל ראשה כמו שהאשה בתוך ביתה, עד כאן לשונו, ע"י סוטה ו' ב'.]

להבדיל בין פנויה לנשואה. ועל זה כתב רש"י (ד"ה משתפרע) "אף נכריות כו'". ומשמע, דטעם אחד יש לשתייהם. וכ"כ רש"י ערובין ק' ב' ד"ה עטופה, שו"ת הר"י הלוי סי' ט', אלה המצות (הר"ם חגיז) סי' רס"ב, ועוד.

ואם תשאל, הלא יכולים גברים זרים לראות את שערה גם כשהיא בתוך ביתה וחצרה. ואם כן, איך מותר לה לגלות את שערה במקומות הללו?

התשובה, שאמנם אפשר לראות גם לתוך הבית, אך אין זה שכיח (וגם אסור להסתכל). ואפילו חצר, המשותף גם לקצת גברים זרים, כיון דלא שכיחי רבים, אמרינן דעל הניזק להרחיק את עצמו או להיזהר, עי' בבא קמא מ"ח א'. מה שאין כן רשות הרבים, שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך (אף שאין זה מקומה), וגם שכיחי רבים, אסור (גדר בקעי רבים בחצר שהזכיר הרי"ף בכתובות שם ל"ע).

ולא החמירה התורה כולי האי, שדוקא "גנאי" או הנכלל במנהג (עי' רש"י כתובות שם) נאסר, אבל לא כל דבר [הגורם] הרהור (וזה חלק מהטעם בהיתר שיער היוצא חוץ מצמתן שפסקו המ"ב וש"פ).

ואם תשאל, אם כן, מדוע התירה התורה ק גילוי שיער לפנויה, כלום בפנויה לא שייך הרהור?

התשובה, שאמנם יש הרהור גם בפנויה, אך אין הנידון כאן משום "לפני עיור" כלפי האישה, אלא בחיובי האשה, ושפיר יש חילוק בין פנויה לאשת איש. שיש חלקים בגוף שגם פנויה אסור לה לגלותם, וכגון שוק. ויש חלקים אשר אף לאשת איש מותר לגלות, כגון פנים. ובשערות הראש, שהוא גבולי ביופיו, החמירה התורה באשת איש, והקילה בפנויה. וכן מצינו חילוקים ביניהן גם בענינים אחרים, וכגון בהסתכלות (בכעורה ע"ז סוף כ' א', ועי' פמ"ג סי' ע"ה ד"ה אפלפל), ואולי באיסור ייחוד, ועוד (אף שאין צריך דוגמאות כלל, וכמו שיום כיפור קל משבת).

[ובאמת אפשר במציאות ליהנות אפי' מדרגה נחותה של יופי, וכמ"ש בגמרא על אצבע קטנה של אשה, אלא שאינו מצוי כמובן וכו', ואכמ"ל. וע' חזו"א או"ח ט"ז סוף סק"ח].

וחילוק שבין בתולה לבעולה (מ"ב סי' ע"ה סקי"א), יש לפרש, דכיון שטעמה טעם ביאה צריכה היא ליותר גדרים לשומרה (עי' באחרונים לגבי אנוסה).

והנה, זה לשון מרן החזון איש ז"ל בקובץ אגרות חלק ג' קס"ה, כל מצות התורה וחקיה, נתנו ללמוד מהן מלבד פרטי מצותן, את חפץ ד' מאתנו בהנהגתנו, במעשה ובמחשבה ובסידור המושכלות, בכל המושג אצלנו על פני האדמה כו', עד כאן לשונו, עיי' שם שקבע איסור "גניבת נפש" גם בציור שאין בו ה"לאו". וע"ע שם חלק א' צ"ו בענין ירושת הבת,

שקרא לזה "להשאיר את המשפט בחושן המשפט אבל למעשה להתנהג ככל הגויים" (אף שיש לחלק דהתם גרע, שרצו לקבוע תקנה).

על דרך זה, מצינו, דאף שמחלוקת אם דורשים טעמא דקרא, מכל מקום, כשזה נוגע לחומרא, לכולי עלמא דורשים טעמא דקרא. ולמשל, הרא"ש (הובא בטור יו"ד סי' ע"ר) הוציא חיוב חדש לכתוב חומשים וגמרות. דאף שמצוות "כתבו לכם" קאי על ספר תורה וכמ"ש בגמרא, הלא יש טעם למצווה – "ולמדה את בני". וכשעיקר הלימוד מתקיים בספרים אחרים, המצווה נאמרה אף עליהם (עי' בהגר"א שם). כך ביאר החתם סופר בשו"ת יו"ד סי' רנ"ד (ועי' מש"כ בשו"ת אה"ע י"ז ד"ה והאמנם).

ובחוות יאיר סי' קפ"ט רצה ("לולי דמסתפינא") אף לדרוש לקולא (כשהטעם מפורש) ולהתיר ריבית דאורייתא, כשכוונתו לפרנס תלמיד חכם, ע"ש. ואולי עי' ערוך השלחן או"ח סימן רמ"ב י"ג. ועי' תורא"ש בבא מציעא צ' א' ד"ה היתה (, חזון איש יו"ד קמ"ט סק"ח), ועוד.

ואצלנו, הטעם ההלכתי בחיוב כיסוי ראש האשה ברשות הרבים כמפורש בקראי ובחז"ל ובסברא, וכמו שזכינו

לעיל. ואם כן, איך אפשר לצאת ידי חובת דין כיסוי הראש באמצעות פאה נכרית, הלא גם בפאה יש הרהור?²

ואף אם אין פאה נכרית דאורייתא ממש, יהא אסור עכ"פ מדרבנן לפמ"ש חזון איש כלאים סימן ט' סוף סקי"א³. (ועי' חו"ב ערכין ז' א' ד"ה איסור שלהרוג בגרמא הוא איסור דאורייתא.) ומתאים המשל "שמר את החבית ושפך את היין", ועיין דינים והנהגות או"ח פרק ה' (סי' ט' או י') בענין וקדשתו.

² וראיה מיותרת, ש"ך יו"ד סי' ש"מ סקכ"ב.

ואינו ענין להיתר לבישת בגדי צבעונין ברשות הרבים, כי אין הבגדים נראים כגופה, רק מייפים, ופשוט. ועיין "הבהרה" לקמן היטב.

³ וזה לשונו, והנה אשכחן בגמרא בעיות טובא בגזירת חכמים, ולכאורה קשה הלא מן הדין ודאי מותר כו' ואין הדבר ראוי ליאסר אלא א"כ ישבו בית דין על כך ואסרוהו, וכיון שלא הושיבו ב"ד למגזר למה יאסר, [ומתרץ:] אלא שמה שגזרו הראשונים ז"ל גזרו על שרש הדבר המביא להרחבת המצוה ומשמרתה ומסרוה לחכמים הבאים לשפוט ביתר הפרטים כפי הוראת העיון וכמו"מ של דין התורה, ומה שנראה לחכם שראוי להבינו בכלל גזירתם זהו באמת בקשת הגוזרים ומבוקש גזירתם, שגזירת חכמים נכנס בגופי התורה להורות את התולדות ע"פ מדת התורה ובניתה, כו', עכ"ל, וע"ש או"ח סימן ל"ט. נמצא, שגם מידת ובנית התורה מחייבת.

ואם תשאל, הלא ניכר (קצת) בפאה נכרית שאין זה השיער האמיתי. ואם כן, כמו שמצינו באיסור "מראית העין" שאם יש איזה סימן שהוא לא אמיתי, מותר, הוא הדין שתהא גם פאה נכרית מותרת?

התשובה, שאין דברינו כאן ענין למראית העין (-) אכמ"ל), דמראית העין נאסר משום חשד. ולכן, התירו לאכול בשר עם חלב-שקדים כשיש בו שקדים. כי ע"י שמניח בו שקדים, מנקה מעליו החשד שכאילו הוא אוכל בשר בחלב אמיתי (רמ"א יו"ד סי' פ"ז ג').

אך בנידון דידן של חיוב כיסוי השיער, האיסור נעוץ במראה של שערות. גם הידיעה במוח שמדובר בפאה נכרית ולא בשיער, לא תציל מן הרהור הלב שבמחזה עצמו, ודלא כפמ"ג (א"א סי' ע"ה ריש סק"ה).

הוראה הנסמכת על טעות חשובה בידיעת פרטי המציאות (כמו בא הרוג ברגליו), הוי "טענו בחיטים והודה לו בשעורים", וא"א לנהוג על פיה.

ואם תשאל, הלא הוזכרה שימוש בפ"נ (פאה נכרית) לנשים גם בתלמוד (— ומראה השיער של הפיאות הללו היה גם איכותי מאוד, כדמשמע נזיר כ"ח ב'). ומדרבעיה, שמע מינה שכדין עשו?

התשובה, דבאמת כל הראשונים ז"ל פירשו שמשתמשים בו רק נשים ששערן לבן מזקנה, או מכוער, או שאין להן מספיק שיער [וגם מעט נשים עשירות, כן משמע קצת בפירוש המשניות להרמב"ם על שבת פרק ו' משנה ה']. לפעמים הפ"נ כמין בגד על גבי השיער, ולפעמים הוא קלוע בתוך השיער שלה, עיין שו"ע יורה דעה סימן שמ"ט. ולא התכוונו הנשים להשתמש בפ"נ בשביל לכסות את שערן, אלא אדרבא, כתחליף שיער.

כן כתב רש"י ערכין ריש ז' ב', ר"ן שבת ס"ד ב' ד"ה (מתני') יוצאה, מאירי שם ד"ה ובכבול, רשב"א שם ס"ה א' ד"ה (גמ') אמר, אור זרוע, אגור הלכות הוצאת שבת תל"ו, ערוך ערך פאה א', ועוד. וראיה חשובה לזה בהערה ⁴ מנזיר כ"ח ב', ע"ש. ולית מאן דפליג.

⁴ עיין במסכת נזיר סוף כ"ח א' במשנה שנחלקו רבי מאיר וחכמים באשה שנדרה בנזיר, ונסתיימו כבר ימי נזירותה, ועומדת בפני תגלחת טהרה, האם עדיין יכול הבעל להפר לה, דלרבי מאיר יכול להפר מפני שיכול לומר אי אפשר באשה מגולחת [שזהו "בינו לבינה (ע' נדרים ע"ט ב')"]. [הגמרא (בע"ב) מסבירה טעמא דתנא קמא: ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית [לא היא עליה מנוולת משום תגלחת ד"אפשר לה בפ"נ" ומיחזיא כאינה מגלחת, המפרש]. ורבי מאיר סבר, בפאה נכרית אידי דזוהמא לא ניחא ליה [כיון שהשערות באים מאשה זרה, גליון הרא"ש והתוספות], עכ"ל הגמרא, ודוק.

ובכל מקום שהוזכר פ"נ גלויה בש"ס, כתבו שהוא מתפרש דוקא בחצר, משום שבחצר מותר הכל, גם שיער אמיתי מגולה, וכל שכן פ"נ מגולה, ומפני שחצר הוא מקום פרטי (יחסית). ואכן, כשיצאו לרה"ר, אז מי שלא היה לה פ"נ, כסתה את השיער האמיתי בכיסוי, ואלו שחבשו פ"נ, כיסו גם את הפ"נ [אלא שגילו קצת ממנה (או משערה) במקום היוצא חוץ מצמתן כמ"ש הרמב"ן והרשב"א בשבת, וכ"כ הרשב"א בברכות כ"ד א' בשם הראב"ד, וכן במאירי שם (ומה שלפעמים הסירו הנשים את השיער שבקצוות, ע' בבא בתרא סוף ס' ב', או קבצום, הוא מפני שרצו להתייפות, וכדמשמע שבת ריש פ' ב'), ולכן חששו חז"ל דמחכו עלה וכו' – כמו בשו"ע אורח חיים סי' ש"א ז' (עיי"ש הסוגיא), וכמ"ש תוספות].

כך מבואר ברש"י שבת נ"ז ב', וברש"י גיטין כ' א' ד"ה ולא, רשב"א שבת נ"ז ב' ד"ה כבלא, ר"ן הנ"ל, ריטב"א שם נ"ז ב' ד"ה תניא, ושם ס"ד ב' ד"ה בשלמא, ספר "תוספות ר"י הזקן ותלמידיו" שם בשם הרב פורת, רמב"ן וכו' הנ"ל, ועוד. ואין על זה חולק.

בפשוטו, לא עלה על דעתם מעולם שתספיק פ"נ כדי לקיים דין כיסוי השיער.

ואף אם סוף-סוף חשיב הפ"נ כיסוי לשערה האמיתי המחובר – אף שגם בזה אפשר להתעקש דכל זה אכניס

לפסוק עצמו של סוטה (ודוק בקרן תלושה) [עי' באחרונים אם האוכל חמץ בפסח קיים עכ"פ מצוות תשבתו, דהא כל מטרת ההשבתה כדי שלא יאכלנו, ועי' חזו"א או"ח קי"ח סק"ב] ⁵ – הוא נחשב עכ"פ כמכסה ושוב מגלה. ואין זה דרך מוציאתו מידי עבירה.

ויש בזה עוד ענין (כעין תולדה), שמבחינה מסוימת, פ"נ גרוע הרבה מגילוי רגיל. שהיוצאה לרה"ר וראשה פרוע הוא התעלמות מן החיוב גרידא. אבל הבוחר בתחבולה, מלגלג על __, ועושה את הפלסתר תורה (שכותב על קרן השור – אף שלא בכוונה – שתורתו מזויף מתוכו), עיין כעין זה חזון איש אמונה ובטחון פרק ב' סי' ד'.

זלזול הנ"ל שייך אף בהרכבת תמונות שיער בעלמא ע"ג הכיסוי. וכל שכן כשצילומי השיער הן תלת מימדיות (- נראה לעין כאילו הוא בולט), כי צורה שכזו מושך יותר. וקל וחומר בן קל וחומר ב"ב של ק"ו בפאה המצויה בזמן הזה (המעובד שייראה כאילו השערות לא יבשו, עי' מדרש

⁵ ואולי היינו טעמא של הפוסקים המחשיבים פ"נ כמו שיער רגיל אף לענין ההלכה שאסור מדרבנן לקרוא קריאת שמע כנגד שיער (אגב, העירוני שבמגן אברהם סי' ע"ה סק"ה יש לגרוס "בדברי דיחוי", וכ"ה בכמה ספרים).

תנחומא פרשת תזריע סימן ו'), אשר הדמיון לשערות שלה חזק מאד, שאינו מברך אלא מנאץ, ואכמ"ל.

הבהרה חשובה:

הלשון "פאה-צנועה" שבתחילת הקונטרס, אין כונתה שיש איזה סוג של פאה נכרית שאיסורה קל. שהרי כבר שמענו "גילוי מלתא" בתורה שמראה שיער הוא פרוץ בעצם, ומה לי דמיון חלש לשיער, מה לי דמיון ברור? אם כן מאי פסקא להבדיל בין פאה לפאה (אף שאולי, אם הפ"נ רחוקה מאוד בחזותה משיער אמיתי ומחובר, איסורה רק מדרבנן "לכולי עלמא", והדברים עמוקים, ואין כאן מקומם)? ולא היתה כוונתי אלא להדגיש מראש, שהנידון הוא גם על פ"נ אשר אינה נוגדת הגבלות צדדיות (כגון בגודלה, שיער של עצמה, צורתה, וכדומה), ואף היא בכלל כל דברינו, וזהו "[צנועה וכולי]", ופשוט.

נספח:

ואם תשאל, בכל זאת, הרי שמעתי ש"לפעמים יש עדיפות דוקא לפ"נ משום שהוא מכסה טוב יותר את השיער (האמיתי המחובר)"?

על פי כל הנאמר לעיל, התשובה ברורה וחדה. ובכל זאת, נבאר אותה מעט לטובת הנבוכים בזה עוד.

דאף אם יהיה פעם מקרה של אשה מסויימת, אשר, מאיזה טעם שיהיה, לא מצליחה לשמור שיערה (המחובר) מגילוי ברשות הרבים כלל, אם לא באמצעות פאה (אבל בבגד לא תצליח לכסות

את שיעור (את שיעור), נראה דאף בכהאי גוונא אין לנו רשות להגיד לה לחבוש פ"נ, אף לא כהוראת שעה. והטעם, כי אין דוחים איסור מראה שיעור מפני איסור גוף השיער (ובפרט שזה גם זיוף כנ"ל, ועוד כמה טעמים). כל שכן וקל וחומר שאין להנהיג כך (לבטולי הא כו') לציבור שלם אשר אינם מלתקן ולהדק את הכיסוי שיכסה בשלימות (עי' רש"י שבת ס' א' ד"ה אוגרת), ורק ברצון תליא מילתא (איני דן כעת בחלק החיובי - עי' חלק שני).

— והרי גם בזמן חז"ל היה יצר הרע, וגם אז היו נסיונות בדקדוק הדין, ואי אפשר לתקן מה שלא תיקנו הם ז"ל (עי' שו"ת חכם צבי סי' פ"ח).

והכי נמי מסתברא, שהרי נמצא חומרו קולו (כנ"ל), ואין זה "תיקון" אלא השחתה. משל למה הדבר דומה, לרוצח אנשים כדי שלא ייכשל במצוות שבין אדם לחבירו (ועי' תמיהת האחרונים ז"ל על תוד"ה הוא אומר בכתובות ק"י ב' בשם ר' חיים כהן. וישוב על זה בחו"ב שם, דהיה אז רגליים לדבר שיכשל באיסורים מפני שלא היו חכמים בא"י).

עלה בידינו, שהנסיון שלא יתגלה שיעור הוא נסיון רצוי, ועל מנת כן ניתנה המצוה. וכמו בשאר המצוות, הבא לטהר מסייעין אותו. מה שאין כן, בזמן שאנו נוטים מן ההלכה, אין אנו בטוחים בסיעתא דשמיא להינצל מלהכשיל אחרים ח"ו (כעין זה חו"ב מקואות סו"ס ט').

ואם הפחד הוא מצד השיער היוצא חוץ מצמתן (ולא על השערות העיקריים, כמו שהיינו סבורים), שאצל חז"ל לא הקפידו (כנ"ל), הלא פשיטא שאין לתפוס את החומרא, שאינו מעיקר הדין אלא מנהג, ולעבור על העיקר, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. ועל כיו"ב נאמר להקשיב [טוב] מחלב אילים (שמואל א' ט"ו כ"ב, עיי"ש).

עד כאן הנספח.

חלק שני בענין גילוי השיער בבית

הערות נחוצות:

- בשונה מחלק ראשון, בחלק הנוכחי לא הושלם הענין מכל פינותיו. ואידך זיל גמור.
- חלק זה הינו המשך לחלק הראשון אשר קדם לו. בלעדי עיון היטב שם, לא יבין הקורא את תוכן החלק הנוכחי לאשורו. ואם רק הוא כו'.

כבר כתבנו בחלק ראשון, שמותר לאשת איש (מעיקר הדין) לגלות את השיער בבית ובחצר, ודי ב'כיפה'. אך, כידוע, נהגו נשים רבות לכסות את שערן לגמרי, בקביעות, (גם) בבית, ומנהג זה מיוחס לזוהר הקדוש האומר ש"לא יניח הבעל לאשתו לגלות אפילו שצורה אחת, גם בתוך הבית, וכל שכן בחוץ" (ע' עמ' 8 ד"ה ומסתברא). על נקודה זו בכוונתנו לעמוד בחלק זה.

נראה, שדברי הזוה"ק (הזוהר הקדוש) לא נאמרו במקרה שהכיסוי בבית מפריע לשלום בית. וזה לשון הגמרא (שבת ס"ד ב'), אמר רב, כל [תכשיט] שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים [בשבת] אסור לצאת בו לחצר חוץ מכבול

ופאה נכרית כו'. [ושואלת הגמרא:] "מאי שנא הני?" כלומר, מדוע חילקו בין פאה לשאר דברים. ממה נפשך, אם יש חשש לאיסור הוצאה, אף פ"נ צריכה להיות אסורה. ואם אין חשש, מדוע נאסרו תכשיטין (לגבי זמנינו עי' בפוסקים)?

[ומתרצת הגמרא:] אמר עולא, כדי שלא תתגנה על בעלה. פירוש, שבמידה ונאסור לנשים בעלות שיער לבן או מועט וכו' חבישת פ"נ בחצר, תתגננה על בעלה, די בכך להתיר, על אף המכשול האפשרי של חילול שבת [כשיוצאים מהחצר לרשות הרבים, מכסים את הפ"נ עם כל שאר שערותיה, מלבד היוצא חוץ לצמתן, וכמ"ש הראשונים ז"ל, עי' חלק א'].

נמצאנו למדים כמה נחוץ לחז"ל שהאשה לא תתגנה על בעלה בדלות שיער, או בשיער מכוער, וכל שכן אם תכסה את שערה לחלוטין, אפילו רק יום אחד בשבוע ורק בחצר¹ (וכתוב באשת יפת תואר "וגלחה את ראשה כו' – והיה אם לא חפצת בה כו'", עי' רמב"ם מלכים פרק ח' הלכה ה'). בת ישראל ממשבצות זהב לבושה

¹ אף שכמובן יש לחלק בין שבת לשאר ימים (וגם עיין חזון איש יו"ד קס"ח סק"ו גבי החצרות בזמן חז"ל).

(תהלים מ"ה י"ד), והשבויה, לעומתה, על כרחי תסיר
שמלת שביה) ². ויש לפרש כונת עולא, כי מלבד יופיו,
השיער הוא גם השלמת תואר פני האשה עצמם (על דרך
שבת קנ"ב א' הדרת פנים זקן).

[ממשיכה הגמרא ומביאה ראיה לדברי עולא:]
כדתניא, "והדוה בנדתה", זקנים הראשונים אמרו: שלא
תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט בבגדי צבעונין, עד שבא
רבי עקיבא ולימד: אם כן, אתה מגנה על בעלה, ונמצא
בעלה מגרשה! אלא מה תלמוד לומר "והדוה בנדתה",
בנדתה תהא [רש"י, בטומאתה] עד שתבא במים [רש"י,

² חשוב לציין, שבימי חז"ל לא היה מחיר הפ"נ מופקע, דאם כן, איך
מתרצת הגמרא (נזיר כ"ח ב' המובא לקמיה) "אפשר בפאה נכרית". וגם
בימיהם לא היה צבעים עמידים לשיער, והיו רק "מלקטים לבנות מתוך
שחורות", ולא היה רפואות אמיתיות לקרחות ונשירה, רק פ"נ. וכבר
הוכחנו בחלק ראשון שמראה של הפ"נ אז היה איכותי מאוד. ולהרמב"ם
(בפירוש המשניות) שהובא שם, הפ"נ מיועדת בין עבור חוסר אמיתי
בשיער, כגון נזירה, ובין עבור חוסר מדומה (שאחד מבני הזוג אינו 'שמח
בחלקו').

ואם היום כה מצויה היא הפאה בין הגויים כתחליף שיער, על אף יוקר
מחירה, ועל אף שישנם פתרונות זולים ונוחים ממנה לשיער לבן או דל
ועוד, כל שכן בימיהם (גם ליהודים). נמצא, דחשש חילול שבת קרוב
הוא, וחזינן ביתר שאת כמה חשוב אצל חז"ל שהאשה לא תתגנה וכו'.

לטבול, ואע"פ שעברו ז' שלה ופסק מעיינה], עד כאן לשון הגמרא (ובספרא סוף פרשת מצורע הלשון: 'נכנס הדבר לידי איבה והוא מבקש לגרשה'). [ביאור בדברי הגמרא בהערה ³].

וכעת, **לאחר** הבנת דברי הגמרא, נישא קל וחומר: אם בתכשיטין ובגדים, שאינם חלק מהגוף, וממילא אינם יפים כמותו (סברא, וכן משמע מדברי רב בגמרא שהתיר

³ זה לשון שפת אמת (שם), בקרבן אהרן [על ספרא] ס"פ מצורע מפרש כפשטא דפליגי זקנים ור' עקיבא בפירוש הכתוב הדוה בנדתה, אבל דוחק הוא לומר דע"י סברא זאת ד"אם כן נמצא בעלה מגרשה" נוציא קרא מפשטיה, מאחר דמשמעות הכתוב דהדוה בנדתה מוכח דאסורה להתקשט. ועוד קשה, דלפ"ז מה ראייה הביאו לכאן מדברי ר"ע [שהרי יש לדחות ולחלק בין גדה לשבת]: דהתם שפיר קאמר ר"ע מאחר דאין סברא לומר דאסורה להתקשט ניתא יותר לפרש הפסוק באופן אחר, אבל לעקור תקנת חכמים שאסרו לצאת בתכשיטין ע"י זה, מאין לנו. [ולכן חולק המחבר על פירושו של הקרבן אהרן]: ויותר נראה לפרש דגם זקנים הראשונים סבירא להו דאינה אסורה מן התורה להתקשט רק מדרבנן. ומה שדרשו מקרא ד"והדוה בנדתה" אינו אלא אסמכתא בעלמא, לכן שפיר הביאו ראייה, שכמו שהתירו התם [- בנדתה] איסור דרבנן משום שלא תתגנה על בעלה, כמו כן הכא התירו איסור דרבנן משום האי טעמא, עכ"ל. ואולי אף הקרבן אהרן כוונתו לכך, שכתב: "היו חסידים הראשונים מתוך חסידותם דרשי קרא כו". ואין סתירה מהרשב"א שם.

דוקא פ"נ בחצר, אבל שאר תכשיטין אסר), בכל זאת חידש ר"ע שהאשה מתגנה בלעדיהם, על אחת כמה וכמה שתתגנה על בעלה כשהוא רואה אותה בלא שערה (או עכ"פ דמות שיער), מפני שגם פניה נראים כחסרים, וכנ"ל. וגם הזקנים לא החמירו אלא בתכשיטין, אבל שיער של נדה התירו בגילוי.

ועוד, שאם לתקופת נדה בלבד לימד ר"ע שהאשה מתגנה, כל שכן שתתגנה על בעלה אם תתנוול אף בימי טהרה. ועד כאן לא פליגי זקנים הראשונים אלא בימים מוגבלים, אבל אם לעולם לא תתקשט, כולי עלמא מודו שמתגנה.

וכאן המקום לבאר מהו שלום בית המדובר כאן: בלשון חז"ל מושג "שלום בית" פירושו מצב חיובי, ולא רק העדר קטטה. וגם מדבריהם ז"ל בכל מקום בענין הזהירות שלא תתגנה כו' אנו רואים שהחמירו מאוד בדבר, ולא 'הסתפקו במועט' כלל;

עיינן למשל היתר רחיצת הפנים לכלה ביום כיפור (יומא ע"ח ב'), והיתר תכשיטין לכלה באבילות (כתובות ד' א', וברש"י), ועוד כזה. ועזרא ובית דינו תיקנו שיהו רוכלים מחזרין בעיירות, ואין בני העיר רשאים לעכבם כדי שיהיו תכשיטין מצויים ולא יתגנו בנות ישראל על בעליהן (שו"ע חשן משפט סי' קנ"ו ו'), אף על פי שרוכלים פרוצים

בעריות (עי' יבמות סוף כ"ד ב'). ועי' רש"ש שבת ריש כ"ג ב' (, מג"א סי' תע"ב סקי"ד), ועוד. לא סמכו חז"ל על הא דנאמר "חן אשה על בעלה" אף באשה מכווערת (רש"י סוטה מ"ז א', ובתשובותיו סימן ר"ז).

ועיין במשנה במסכת נזיר סוף כ"ח א' שנחלקו רבי מאיר וחכמים באשה שנדרה בנזיר, ונסתיימו כבר ימי נזירותה, ועומדת בפני תגלחת טהרה, האם עדיין יכול הבעל להפר לה. לתנא קמא אינו יכול להפר, אבל לרבי מאיר יכול להפר, מפני שיכול לומר אי אפשי באשה מגולחת [שזהו "בינו לבינה (ע' נדרים ע"ט ב')"].

והגמרא (ע"ב שם) מבארת טעמא דתנא קמא: ותנא קמא אמר לך, אפשר בפאה נכרית [לא היא עליה מנוולת משום תגלחת ד"אפשר לה בפ"נ" ומיחזיא כאינה מגלחת, המפרש]. ורבי מאיר סבר, בפאה נכרית אידי דזוהמא לא ניחא ליה [כיון שהשערות באים מאשה זרה, גליון הרא"ש והתוספות], עכ"ל הגמרא.

נמצא, שגם זה בכלל "בין איש לאשתו (במדבר ס"פ ל')" עליו כה הקפידה תורה.

חזינן מכל האמור לעיל כמה שקדו חכמים שלא תתגנה האשה בעיני בעלה. ועוד יוצא מגמרא שבת דלעיל שהבעל (על פי רוב) מקפיד לראותה בשיער, וכל חסרון בזה הוי חסרון בשלום בית. וכיון שהזוהר הקדוש

נראה כסותר לזה, עלינו להעמיד אוקימתא מיושבת, כדי להשוות דעת הזוהר עם התלמוד שגילה דעתו מפורש. ונתרץ, שהזוהר מדבר דוקא על המיעוט - באופן שאין הבעל מקפיד, אך כשמקפיד לראותה בשיער [כדרך רוב האנשים], יש לה לגלות אף לפי הזוה"ק, ולא דיבר מזה הזוהר כלל (וגם הזוה"ק האריך במעלת שלום בית בכמה מקומות). ועי' תירוץ ראשון בתוספות בבא קמא ריש פ"ב ב'. ועי' הערה 6 לקמן.

ולצד שאכן נחלק הזוה"ק על הגמרא שלנו, הלא מצווים אנו לפסוק תמיד לפי הגמרא, וכמו שכתב הביאור הלכה (סימן ל"ד ד"ה יניח), וז"ל, וידוע דכל היכא שהפוסקים חולקים עם המקובלים, הדין כהפוסקים, עכ"ל [והוא הדין בזוהר, כמ"ש מגן אברהם סימן כ"ה סק"כ]. ואין תופסים את הזוה"ק אלא להחמיר, וכאן הרי יש בו (אף צד) קולא, שאשתו מתגנה בעיניו⁴. כמובן, אין גדרי 'קולא' ו'חומרא' בתורה תלויים כלל ברצון האדם, ופשוט (ועיין שו"ע או"ח סי' רל"א שכל מעשיו יהיו לשם שמים).

וז"ל שו"ת הגאון רבי עקיבא איגר ח"א סו"ס נ"ה, והך מלתא גופא כו' אין לו מקור בש"ס רק בש"ע בהג"ה בשם מהרי"ל, א"כ פשיטא שלא לעשות כן אם יש בו חשש

4 מלבד דאף בלהחמיר לאו כללא הוא [אפילו למקובלים] לנהוג ככל הכתוב שם, והם לעשרות.

איסור שמקורו בהש"ס דהיינו דר' פרנך (שבת י"ד א') והוי מצוה הבאה בעבירה, עכ"ל.

ואין הדבר הזה תלוי במנהגי העדות (כמו חזון איש או"ח סו"ס ט'). וזה לשון המשנה ברורה (סימן ס"ח סק"ד), אין לשנות כל אחד ממנהג מקומו כגון מנוסח אשכנז לספרד או להיפך וכל כהאי גוונא כי י"ב שערים בשמים כו'. וכל זה רק במנהגים שנהגו בשרשי התפלה אבל מה שנזכר בגמרא או בדברי הפוסקים שלמדו מהגמרא הוא שוה לכל ואין רשות לשום אדם לנהוג במנהגו, עכ"ל. ועי' שו"ת הרא"ש (כלל נ"ה סי' י') "וכן אמרינן כו'".

עוד יש להעיר משו"ת חכם צבי סימן ל"ו⁵.

ומסתברא, שהוראה "מתוך משנתו" בדברי הזוהר נשללת גם כשהובאו דבריו בפוסקים אחדים בקיצור גדול,

⁵ וזה לשונו: אין לנו בדינים והוראות עסק בנסתרות כו', וזה יסוד תורתנו הקדושה שאם לא כן נתת תורת כל אחד ואחד בידו לילך אחר הבנתו בספר הזוהר הטובה היא אם רעה כו'. ולא היה מן הצורך להעלות דבר זה על ספר אלא להוציא מלבן של המתחכמים להורות היפך דעת רבותינו הפוסקים ז"ל על משענת קנה חכמת הזוה"ק אשר דבריו שתומים וחתומים באלף עזקאין כל קביל די רוח יתירא בהו לומר כי הם ירדו לסוף דעתו וכל רז לא אניס להו, ו_ הטוב יכפר בעד, עכ"ל. ועיין זוה"ק פרשת חיי שרה (דף ק"ל ב' ד"ה תא חזי זכאין, לפני חלק מה"נ).

ולא משתנה הדבר בשביל זה (ודכוותה כתב שו"ת הרא"ש
(כלל ל"א סי' ט') לגבי ספר הרמב"ם).

יתר על כן, שאם הנהגת הכיסוי הזו (שהתחדשה
זמן רב אחרי הגמרא) גורמת לאיזו אשה לצאת לרשות
הרבים בפאה גלויה [או אפילו יוצאה בכגד, אלא שמוציאה
את שערה (העיקרי, ולא היוצא חוץ מצמתן) החוצה במזיד
או קרוב למזיד] בגלל רצונה הטבעי להראות את פניה
בעיטור שערה (- זה יבואר עוד לקמן), עליה לגלות שערה
בבית, בהיתר, כדי שלא להיכשל באיסורים. ואם זה שכיח
אצל הרבה נשים, יש לבטל הנהגה זו לכל הכלל, ולגול
החרפה מעלינו.

ראיה לכך מפסחים נ"א א' שביטלו מנהג החומרא
להפריש 'חלה' מאורז, דילמא יבואו לידי קולא בהפרשה מן
החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב (מדגן על אורז, וכן
מאורז עבור דגן), ע"ש וברש"י ותוספות שם. ועייין היטב
ירושלמי מועד קטן (פרק ב' הלכה ג') "א"ר אבא בר ממל
אילו היה לי כו", שהביאו תוספות חגיגה (י"ח א' ד"ה
חולו), וכן הובא הירושלמי בעוד ראשונים. (ועי' ים של
שלמה כתובות פרק קמא סו"ס ט').

וזה לשון פרי חדש (או"ח סימן תצ"ו דיני מנהגי
איסור ט"ו), אם יש חשש שמאותו מנהג יסתרך שום איסור
מבטלינן ליה כדאמרינן כו' [כאן הביא גמרא פסחים הנ"ל].

ובירושלמי כו' (עי' מגן אברהם סי' תקל"ג סק"ח), פירוש, שהיה מיקל להם בלא התרה משום דלא הויא קבלה כיון שיש בה מיעוט שמחת הרגל. מהכא שמעינן דכל מנהג שיש בו קצת הפסד מצוה או חשש דסרך איסור לא הוי מנהגא, עכ"ל.

ובשו"ע או"ח סימן תרל"ט ז' הובא הירושלמי המפורסם שכל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט. וכתב ביאור הלכה שם, דהיינו דוקא במקום שיש בו צד איסור, כמו במצטער דהוי חילול יום טוב, אבל אם אינו מצטער רשאי להחמיר (- אכמ"ל בזה). ועיי' בית יוסף או"ח סו"ס קכ"ח.

הערה: ⁶

⁶ [ואם חז"ל ראו להחמיר ברובא דעלמא (— כן משמע מדלא חילקו), כל שכן כשניכר גם לעינינו נחיצות הגילוי, וכגון שקיימות בעיות אחרות, אשר ברור לנו שכמעט לא היו מפריעות לשלוח אלמלי כיעור האשה בבית כשאין שערה עוטר את פניה, עיי' משנה למלך על הרמב"ם (גירושין פרק י' הלכה כ"א ד"ה גרסינן), שאז בודאי לא הותר להכניס את עצמו בידיים לסכנת קטטה (ועוד) ולסמוך על הנס בלא נפיש זכותיה (ועי' חזון איש יו"ד סי' קנ"א ריש סק"ג), ועי' פרשת יפת תואר "וגלחה כו' — והיה אם לא חפצת בה". כמובן שיש תנאים נוספים להטלת שלום, ואין זו התרופה היחידה, אך יש לבדוק אם אין גם סיבה נסתרת ל"סיבות".]

ואם תשאל, הרי בבתי אלו הנוהגים לכסות בבגד בפנים ובחוף כבר התרגלו שניהם לצורת הפנים בחוסר שיער. ואם כן, אצלם למעשה לא קיים צורך לגלות (עיין לעיל עמ' 5 מד"ה וכאן)?

התשובה, שבאמת לא בטל כלל הרגל ראיית פני אשה ברקע שיער, דאיכא נכריות ובתולות ופאה נכרית ותמונות ועוד. וגם אין זה ענין של הרגל בלבד, אלא גם טבע (לאיש לראות, ולאשה להראות), ואין ההרגש הטבעי משתנה, ונבאר את הדברים היטב בס"ד להלן. ובפרט כשמתעברת (ע' יבמות ל"ד ב', בראשית רבה פרק מ"ה ד'), או מזדקנת (פשוט). וחבל להכחיש המוחש. ואין לחדש שאצלם אף רבי מאיר יודה לתנא קמא (נזיר כ"ח שהובא לעיל), ואכמ"ל.

ואם תשאל, אמנם מצוה לגלות את השיער מכל הלין טעמי (שלא תתגנה, ומניעת פאה נכרית מגולה וכדומה ברשות הרבים), אבל הרי מונח בזה מכשול הלכתי, שלפעמים מגיעים אורחים זרים (- גברים) לבית, ומדוע לא נחשוש לזה?

התשובה, שהתורה לא חששה, וגם חז"ל לא חששו. ואם יאמר השואל להחמיר לאחרים יותר מחז"ל מעיקר הדין בהא, למה לא יחמיר נגד חז"ל אף בהיתר ערוב צורת הפתח וכלי שני וכו' (ועי' ספר תשב"ץ ח"ב ל"ז)? אך

האמת, שמוטל על גברים זרים לשמור את לבם וגם עיניהם כדבעי. וגם בזמנינו, אין האשה אחראית למי שרוצה להיכשל⁷, ועיין היטב במה שכתבנו תחילת חלק א' "ולא החמירה כו'", וסביבותיו [בנידון לנהוג כן כמידת חסידות, ולא כחיוב, עיין מה שביארנו לקמן בענין קמחית].

ועוד, שכבר נהגו בכיפה, כנזכר בחז"ל, ע' ח"א עמ' 2 [אף שאין זה מנהג חזק כי הא דר' זירא נדה ס"ו א']. וגם ע"פ רוב אין עיכוב מלהרבות אז בכיסוי (וכמו שהרבה נוהגות בהדלקת נר שבת). [כמובן, שכל האמור כאן הוא דוקא במעט אורחים, דחשיבא כדין בית, או עכ"פ כמו חצר, אבל באורחים רבים (כגון בעתות שמחה) מקבל הבית דין מבווי מפולש או רה"ר לענין זה. עי' רי"ף על כתובות ע"ב.]

ובאין כלל חשש לראיית גברים זרים (בבית), כגון בנסתלקה המפה והתריסים מוגפים (עי' סנהדרין ס"ז א' כיצד עושין כו'), מסתברא שדינה אז כפנויה, ואינה טעונה אפילו כיפה, וכך משמע ילקוט שמעוני על התורה רמז כ"ז, וזה לשונו, אינה מגלה ראשה כי אם בלילות, עד כאן לשונו. ואין צריך לומר שלעולם אין בניה כזרים אצלה. [וככלל "דוגמא אישית" לבנותיה צניעות אמת הכוללת גילוי שעה בכיתה לבעלה.] ועל ה"מחמיר" לכל יאה להמליץ אמרם

⁷ אף שבודאי אין לה להתכוין ולהשתדל בכך, כמבואר היטב שבת ס"ב ב'. ואולי יראת חטא אף להתפלל על זה, ע' סוטה כ"ב א'.

ז"ל, היכי דמי חסיד שוטה, כגון דקא טבעה איתתא בנהרא
ואמר לאו אורח ארעא לאסתכולי בה ואצולה (- עיין
"הסברה" לקמיה עמ' 16). ואינו ענין לשה"צ סי' תק"ס
סקכ"ה גבי קול אשה.

ואם תשאל, הלא אכתי נותר בזה מכשול אחר, כי
לפעמים יברך הבעל בראיית שיער של אשתו, ונמצאו
ברכותיו לבטלה (כך מפורסם)? ["וע' נדרים ז' ב' בענין
ש"ש לבטלה, וכולי."]

התשובה (- מלבד שיש לפקפק בעצם הדין), שמצבנו
אינו שונה מן המצב בזמן חז"ל, וכשם שאפשר להיזהר
מצואה ומי רגליים של קטנים וכדומה, כך גם אפשר
להיזהר מלברך כנגד (טפח מ) שיערה (המחובר לקרקפת,
שו"ע או"ח סימן ע"ה ב' בהגה). [ולצאת בגילוי שיער לר"ה,
לא טעו ולא יטעו, דאיכא היכרא, כמו לענין הוצאה בשבת].

ואם תשאל, הלא מסופר בגמרא (יומא מ"ז א')
בשבח אשה, ששמה קמחית, אשר לא ראו קורות ביתה את
קלעי שיערה. אם כן, גם בבית צריכות כל הנשים להיזהר
מלגלות השיער, וכדברי הזוה"ק (- באם יש מחלוקת)?

התשובה היא, שגמרא זו אינה סותרת למה שכתבנו,
ואבאר בס"ד:

אקדים, שגמרא יומא הנ"ל אינה ענין לזוהר כלל,
שהזוה"ק כתב בלשון "שיערה חדא". מה שאין כן בגמרא

הלשון היא "קלעי שיערה", ומשמע דהיינו הרבה יותר משערה אחת (והדיוק להשוותם אינו מוכרע). ולעצם הטענה, יש לזכור שהמדובר שם ב'מידת חסידות' (פרטית) בלבד, ולא בחיוב המוטל על הכל, וכדמוכח בגמרא שם, ועיין עמ' 17 ד"ה ובזמן. וגם צ"ל שהחומרא שלה לא הפריעה לבעלה ח"ו, דא"כ, אינו אלא קולא (עייין שו"ת נודע ביהודה אה"ע קמא סי' ע"ז ד"ה ומ"ש ממה, ואין זה קשור לחדושי הריטב"א כתובות ס"ה ב' ד"ה כדו).⁸

הפרסום שכאילו נלמד מכאן שום חובה להסתיר את השיער גם בבית וכו', הוא כפיה לקיים מדת חסידות על כרחם שלא בטובתם (ועוד)⁹. וזה גרוע מלחייב אחרים לשהות מעת לעת בין בשר לגבינה (עיי' חולין ק"ה א'), וכדומה [כחיקוי].

⁸ ועיין ויקרא רבה פרק ל"ב ה' "אחת היתה כו".

⁹ מכיון שיש מי שביקש לעוות את סוגייתנו ע"י הוצאת אמרם ז"ל "אין לך יפה מן הצניעות" מהקשרו האמיתי, אעתיק את לשון מדרש תנחומא המדובר (פרשת כי תשא פרק ל"א), וזה לשונו: הלוחות ראשונות על שנתנו בפמבי לפיכך שלטה בהם עין הרע ונשתברו. וכאן אמר לו הקב"ה אין לך יפה מן הצניעות, שנאמר (מיכה ו' ח') "ומה _ דורש ממך כו' והצנע לכת", עכ"ל (ועוד לשון קרובה לזה בבמדבר רבה פרק א' ג', הובא בהערה הבאה, וגם למדרש זו אין שום קשר לנידון דידן, כמבואר לכל מעיין שם). מלבד שיש עוד מה להשיב.

ודע, שאפילו קמחית עצמה לא החמירה על עצמה כולי האי, וזה לשון התוספות ישנים בגליון שם, לא ראו כו', "בשעה שהיתה יכולה לכסותם", עד כאן לשונו. וכלשון הזה כתוב בתוספות הרא"ש שם. גם המאירי כתב כן, וזה לשונו, "כלומר, דרך הפלגה (- גוזמה) לרוב צניעות כו'", עד כאן לשונו. ואין נראה כלל לפרש דברי הראשונים ז"ל על שעת חפיפה וכיוצא בלבד. לכי תידוק, גם מעשה אשת און בן פלת (סנהדרין סוף ק"ט ב') מתפרש כדרכנו, ע"ש.

כמובן, אין דברינו אמורים על שאר מקומות בגוף, עיין או"ח סימן ב', ועוד.

ואמנם, אף בלא חשש ראיית גברים זרים, יש עצה טובה בגמרא (שבת סוף ק"מ ב') של מעט צניעות מבעלה כפירוש הריטב"א והמאירי שם (וגם יש כריבוי תכשיטין משום גאווה וקנאה, כידוע), אך באופן כללי, לא עלה על לב החכם מעולם לבטל תיקוני נשים או להפסיד תואר פניהם בכיסוי שיער הראש רוב היום (ויש עוד מין צניעות, אך אינו ענין לכאן) ¹⁰.

¹⁰ [לשון "צנועה" שכתב רמב"ם אישות פרק ט"ו י"ח כונתה "מוסתרת", כמו זוה"ק פרשת לך פ"ד ב' (וכן מדרש תנחומא וישלח ו', במדבר רבה פרק א' ג', שם ספ"ח), ע"ש. וכמובן שאינו ענין לבית חמיה.]

לצורך הסברה, נציע כאן ארבע קושיות במציאות

על רוב צבור חובשי הפאה ברשות הרבים (ואחר נבאר התירוץ לקושיות):

ראשית, הלא הסברא לאסור פאה מגולה לאשת איש ברה"ר פשוטה ומוכנת אף לגוים (עי' ריש חלק א'), וגם החנוך לצניעות חזק לכאורה אצל הנשים. ואם כן, מדוע נשים רבות כל כך מתעלמות מחומר האיסור (והפריצות) שבדבר? הלא בזמן חז"ל לא מצינו שהיה נסיון מיוחד בכיסוי שיער האשה (כן משמע מדלא נרמז על כך בשום גמרא).

[אפילו כשבעלה תובע ממנה לכסות את ראשה (כלומר בבגד), גם אז היא מסרבת. וכתב הרמ"א (אה"ע סו"ס ס"ט), זה לשונו, אין לך כשרה בנשים אלא אשה שעושה רצון בעלה, עכ"ל, ושמע מינה שכן הדרך ע"פ רוב (וכ"כ שו"ת הר"י בן לב חלק א' סו"ס מ"ט, ע"ש שהוציא מזה הלכה למעשה). ומדוע אינה שומעת בקול בעלה?]

שנית, שהרבה יהודים, ואפילו המדקדקים בנושאים רבים, תובעים מנשותיהם לצאת דוקא בפ"נ. ואינו מובן, מדוע מתדמים לאחשורוש שרצה להראות לגברים זרים את יפיה של אשתו? הלא ישראל קדושים הן.

שלישית קשה, וכי נשי דורנו כולן צדקניות כקמחית (— ואף יותר ממנה, עיין לעיל)? הלא אשה משתוקקת

לתכשיטים (כתובות ריש ס"ה א'), ומתענה בלעדיהם (סוף ע"א א' שם), ועי' עוד שבת ס"ב ב', וקל וחומר שחפצה לגלות את כל פניה (-שערה), ואפילו עומדת על פתח קברה (מו"ק ט' ב').

ובזמן חז"ל רוב רובן של הנשים הלכו בראש מגולה (וכיפה) בכל פינות הבית ובחצר, וכמפורש גם כתובות ריש ע"ב ב'. דקאמר בגמרא שם, שאם נפרש את דברי ר"א א"ר יוחנן שכאילו הצריך לכסות עם קלתא בחצר, "אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה". נמצאנו למדים מהגמרא, שלא כיסו כלל בזמנם, אפילו בקלתא, אפילו רק בחצר (ולא מיחו בהם חכמים!). וכי אכשר דרא בדור זה, או שמא נהרג יצרא דעבירה?

רביעית, עיין יבמות (סוף מ"ח א') שמדויק מאשת יפת תואר שהעדר שיער הוא ניוול לאשה. גם בגמרא שבת ס"ד ב' מפורש שאשה ששערה אינו 'מספיק' יפה, מתגנה על בעלה (עי' לעיל). ומדוע לא מצטער בעלה לראותה כך? אטו כולי עלמא אברהם אבינו הם שלא הכיר באשתו (זוה"ק פרשת לך דף פ"א ב'), אתמהה (ועיין שו"ע אה"ע סי' קי"ז י' חזקה א"א שותה בכוס כו')?

ויש ליישב את כל הקושיות הנ"ל בשורש אחד. שכסבורים רוב היהודים בעת הזאת שהכיסוי בתוך הבית חיוב גמור הוא, ואף כסבורים שגילוי פ"נ בשוק מותרת מן

הדין (אכמ"ל). ולכן, כשמנסים תלמידי חכמים ללמד שיוסיפו לכסות את השיער (כדין) גם ברשות הרבים, נתקלים הם בסירוב אף לדון בטענות.

ומה שבני הזוג אינם חפצים בכיסוי השיער (בכיסוי אמיתי) גם בבית ובחצר וגם בר"ה, הוא משתי סיבות מובנות, הראשונה מצד הרגש, והשניה מצד השכל, וכדלהלן (גבי סיבת החברה עיין להלן):

מצד הרגש, כי להסתיר את השיער גם בפנים וגם בחוץ זהו נגד הטבע של האיש שצריך לראות את אשתו בשערות, וגם נגד טבע האשה אשר צריכה להראות את פניה עם שיערה (אף לחברותיה), כמבואר בס"ד. וכתוב "היהפוך כושי עורו כו" (עי' אבן שלמה פרק א' ז'). גם בקשת אחד מהצדדים לכסות את השיער ברה"ר כדין (ע"פ רוב) אינה בלב שלם מטעם זה.

ומצוי לפעמים, שאף אשה המכסה את שיערה תמיד בכיסוי אמיתי, והיא עצמה אינה נגרת ע"י זה לאיסורים, בכל זאת, מכיון שלבה בל עמה (משום שמסתירה יופיה ומכערת את פניה גם בבית וגם בחוץ), אי אפשר שלא ירגישו בכך בנותיה ושאר הסובבים אותה. ובמקום שילמדו ממעשיה, לומדים מהרגשותיה (בין מעט בין הרבה), וכעין שנא' בתורה "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

ומצד השכל, שאם צרעה לא נבראה לבטלה, כל שכן שיער אשה, עיין סברא כזו חזון איש ערלה סימן י"ב ד"ה ונראה (השני). ועוד, שההגיון מסרב להאמין שכאילו שערות האשה תכליתן רק כדי שיקפצו עליה בזמן שהיא פנויה (עי' נדרים ס"ו א' על רבי ישמעאל), ולבסוף הוא קרוב לחייתא דקטרי, שבעלה רואה את שערה דרך עראי בלבד (דל מהכא הנוהגים לגלח אותה...). ולא תהא כהנת כפונדקית (יופיה של אשה נשואה עכ"פ כפנויה) ? משוא פנים יש בדבר ?

אדרבה, הסברא שניתנה לנו מחייבת שניתנו לה שערות בשביל העת שהיא נשואה, וכדי שבעלה לא יתן עיניו באחרת, ע' פעמיים תענית כ"ג ב'. וכבר אמרו ז"ל (קדושין ריש פרק ב') אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, ומיד הוסיפו לבאר הטעם דשמא ימצא בה כו', כלומר בבית בעלה, לא קודם לכן. (ועי' רש"י יבמות ריש פ"ז ב' בדרכי נועם.)

אציין, שאפילו כשיש התעוררות להתחזק לכסות השיער ברשות הרבים בכיסוי (ואפילו במידת קלתא בלבד על גבי הפ"נ), כל אחד מבני הזוג מרפה ידי חברו, כי אין רצונם לצאת קרחים מכאן ומכאן (אף שבאמת גם פ"נ אינה מפרנסת צרכיהם, כי האשה רצונה בשערה המחובר, והבעל לא הולך אחריה, ועוד טעמים).

ואלו שפרסמו לכל ישראל את דברי הזוה"ק בתור 'לך ועשה' (נגד הגמרא), אף שכונתם רצויה - להוסיף קדושה, למעשה נגרם ההיפך, דמקלקלי בה רבים, עיי' ביצה ט"ו ב' בסופו. גם תלמידי חכמים היודעים שפאה נכרית גלויה היא לא כיסוי שיער, אלא תוספת גילוי שיער, עיין חלק ראשון, אינם חפצים לגלות דעתם בשםם בשפה ברורה עפ"ר (שלא תמעט השפעתם אף בשאר דברים, כמו שראינו כמה פעמים), ואכמ"ל בראיות.

ובזה מתורצים כל ארבעת הקושיות דלעיל בס"ד.

אך כשנחזור לגלות השיער בבית – כמו בזמן חז"ל, נמצא מרגוע. שעל ידי שיהיה לבעל פת-בסלו מותרת בראיית השיער בתוך הבית, שוב יניח לה להצניעם ברשות הרבים. וכן איהי, כשנתיר לה לגלות שערותיה בבית, כבר לא תצטרך לצאת החוצה בתחליף שיער, דהיינו פאה. (למיעוט שיער באיכות או בכמות, יש צבע, פ"נ [אבל יל"ע בזה קצת האידנא, וצ"ע למעשה], ומכשירי הצמחת שיער ע"י רופאים מומחים).

ובמקום מצב של עבירה גוררת עבירה, תהיה מצוה גוררת מצוה.

ועוד, שעל ידי שתתיפה בעיני בעלה, שוב אינה זקוקה (ב'ת-הכרה) לתשומת לב מזרים [כמובן, על הבעל להתייחס למאמצים שלה למצוא חן בעיניו, וגם לשמור

עיניו וכו' מאחרות (גם לולי ההלכה), ופשוט]. גם עבור חברותיה שוב אינה צריכה לגלות שיער או פ"נ ברשות הרבים דוקא.

וזה לשון מרן החזון איש זלה"ה ('תשובות וכתבים' או"ח סי' פ"א), בהיות שבהעלימנו היתר חליבה לאיבוד חושבים החרדים שאין תקנה בדבר, ואי אפשר להם לעמוד בנסיון וחולכים לכלי במלאכה דאורייתא [לרוב הפוסקים], נרויח בפרסום ההיתר, ואם כי בתחלה אין הדבר מתקבל על לב ההמון, אך כאשר נרגילים יתחדש להם לחוש את גדרי ההלכה, וישבו וראו שלאיבוד מותר ולכלי חייב חטאת, עד כאן לשוננו, וק"ו לנידון דידן. ותפסת מועט תפסת.

ונשאלתי באופן אישי (— לולי הכתוב כאן עמ' 6 ד"ה חזינן), "אני עדיין מפחד מהקללות של הזוהר הקדוש (פרשת נשא דף קכ"ה ב' - קכ"ו א') על המגלים שיער בבית".

והשבתי, שכבר ביאר מרן החזון איש (סנהדרין סי' כ' סק"י) שמושג קללה בחז"ל הוא כנידוי על מי שעבר עבירה במזיד, ואם לא עושה תשובה, ממהרים להענישו על החטא עצמו באמצעות כח הקללה, ובכפרת החטא נפקעת גם הקללה ממילא, עכ"ד בקצרה (ויש עוד מיין קללה (הדומה לראשונה) על הטעיות מכשילות, כמו שמצינו בערלה קדושין ל"ט א', וזהו כונת רש"י בבא קמא סוף נ' א', ועוד).

והשתא, אם הזוהר הקדוש איירי אף כשמתמעט השלום בית, ודאי שמוטל עלינו לפסוק למעשה כפי הגמרא, וכנ"ל (וע' מנחות סוף מ"ה א' לגנוז הזוהר) ושוב אין תוקף לקללות (וגבי נדוי עצמו, עי' חזו"א שביעית סו"ס כ' סוף ד"ה ולא), ואינו ענין לשגגה היוצאה כו', או לקללה על תנאי. ועיין דברים רבה פרק ד' ה' אמר הקב"ה שמעו לי כו'.

ומעולם לא חששו רבותנו לבטל תקנה מסיבות ידועות מפני שנגזרה באלה ומארה (— כאן אין אפילו כעין תקנה, כי מי תיקן, ומתי ובאיזה מקום תיקן? גם אינו צריך כלל ביטול. וגם בזוהר לא כתוב שהיה בזמנו מנהג כדבריו באיזה מקום). ולא יוסף עצב עמה, כי "שומר מצוה (בכל לבבך בשני יצריך) לא ידע דבר רע" (כדכתיב בראשית כ"ז י"ג עלי קללתך בני)). ולפעמים יש גם ברכת "ולמוכיחים ינעם כו' (משלי כ"ד כ"ה)", ע"ל עמ' 24 ד"ה וכל. ומאידך, ע' רש"י שמות (כ' סוף כ"ב) אולי.

לא נעלם ממני שלחבישת פ"נ ברשות הרבים בימינו יש גם סיבה נוספת, דהיינו הגורם החברתי. אך אינני מכיר תרופה לקשיים הללו זולת עיון היטב בחלק ראשון לעצמנו, וגם ללמדה לאחרים (לרבות הנשים), עיין היטב חזון איש אמונה ובטחון פרק ג' (סימנים ז', ח', ט').

אולי, בהמשך הזמן, נזכה שלא רק יכסו את השיער כדין, אלא אף שאר עניני צניעות האשה ברשות הרבים

יתמלאו אצל רבים, כאשר היה מקדם. אבל במצב הנוכחי רחוק שנצליח.

סיכום חלקי בלבד:

אשה שרוצה לנהוג סלסול בעצמה ולכסות אף בבית רוב היום ביותר מכיפה באופן קבוע, תיזהר בקיום כל התנאים דלהלן:

א. שלא תוביל חומרה זו לחבישת פ"נ (או כיסוי למחצה והשאר מגולה כמו קלתה, וכל שכן פרועת ראש לגמרי) ברשות הרבים.

ב. שגם לאחר **הבנת** כל מה שכתבנו כאן (כגון שא"צ לכסות בפני מעט אורחים, וכו'), גם האיש, וגם האישה, מסכימים גם בלב (בלא תרעומת) שהיא תכסה, ולא חזרו בהם.

ג. שלא תגרום החומרה למיעוט "שלום בית" (ע"ל הגדר) ¹¹ בשום צד שבעולם. וידועים דברי בהגר"א משלי (פרק י"ט ג').

ובגילוי לצורך כי האי, הקרן קיימת להם לעולם הבא, עיין ט"ז (אה"ע כ"ה, וסוף חו"מ) שמקבלים שכר על כגון אלה.

¹¹ [או הפרעת קדושת הבעל (אולי אף על שום הפ"נ האיכותיות שבחוק, בהא סלקינן ובהא נחתינן, דפנויה שאני), וע' חזון איש אמונה ובטחון (פרק ד' סימן ט').]

וכל ההיתר להחמיר היינו דוקא בזוג רגיל, אך בכאלו שאחרים לומדים ממעשיהם (- איני יודע מה השיעור למטה), נראה לי שעדיף לגלות, שלא יצא שכרם בהפסדם. שהרי רואיהם אינם יודעים מהמצב המיוחד להם, וגם שוגים על פי רוב במש"כ כאן. יהי רצון שזה ישתנה בקרוב, אך במצב הנוכחי הוא קצת בכלל מוסרי הרמב"ם ז"ל (סוף הלכות ערכים) בענין חסידות הגוררת תוצאות שליליות. אלא יש לנו להתאמץ לקיים דברי רבי יוסף, שאמר פסחים סוף נ' ב' (תחילת הסוגיא שהובא בעמ' 9) "ניכלה זר באפייהו".

נספח:

כמובן, בכלל מאתיים מנה, והדברים שכתבנו כאן מתעצמים כנגד המשחיתים את שערות ראש האשה, משל היו ערלה, בטענה שכאילו אין ביכולתם להיזהר שיכנסו כל השערות למקוה (עיין שו"ע יו"ד סימן קצ"ח מ').

וזה לשון חו"ב מקואות (במכתב סו"ס ט'), אני חושש להידורים המתחדשים משום הוצאת לעז על הראשונים, ואם לענין בפני נכתב אמרו גיטין ה' ב' וכי תימא אעביד לחומרא נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים, על אחת כמה וכמה במנהג כל ישראל בטבילה מדורות, עכ"ל.

נמצא, שלדבריהם ... הם, דהא מעולם נהגו אמותינו לגדל שיער ראשם כלילית, עיין עירובין ק' ב' ¹², וכך משמע מפרשת יפת תואר, ועוד. ועיין משלי (י"א י"ז) "גמל נפשו כו" (וע' רמב"ם שבת פרק ב' הלכה ג'). ומה שלפעמים הסירו הנשים את השיער שבקצוות (או קבצום), היה זה בשביל יופי, וכנ"ל בחלק א'. [נגלה לי שיש מהן המגלים פ"נ בסתר, אבל אינו מספיק, לא לכלל, ולא לפרט.]

וזה לשון רבנו יונה ז"ל (אגרת התשובה אות נ"ז), תהא האשה זהירה שיהא שלום בינה ובין בעלה, ותהא אהובה ורצויה לבעלה, מפני שאמרו חז"ל (נדרים כ' ב') בני המריבה ובני שנואת הלב הם עזי פנים ומורדים ופושעים, עד כאן לשוננו.

הערה: ¹³

¹² הובא בר"ש (סוף ביכורים ד"ה ואינו נעטף). וע' רמב"ן, הובא בבית יוסף (יו"ד סימן ש"צ ד"ה וכתב עליו).

¹³ עבור מי שפרסם כאילו יש ראייה מלשון הזוה"ק עצמו, ועוד בעד גילוח השיער, העתקתי את לשון הזוהר המדובר (פרשת פנחס חלק רע"מ דף רמ"ח ב'), וזה לשוננו: כמה דבראש חדש דאתדכיאת סיהרא לאתקרבא בבעלה אצטריך למיהב לס"א חולקא חדא בההוא זינא דילה, אוף הכי נמי אצטריכת לאתתא בשעתא דאתדכיאת לאתקרבא בבעלה למיהב חולקא חדא לס"א בההוא זינא דילה. ומאן איהו ההוא חולקא [?] טופרהא בטנופא דלהון וזעיר מריש דשערא בגין דבעי לאסרקא רישא

גם אין מקור עקרוני למנהגם זה מחכמת האמת שהשערות בבחינת "דין (מושג בקבלה)". וזה לשון מו"ה חיים ויטאל ז"ל בספר שער המצות ריש פרשת קדושים [לגבי מ"ש הזוה"ק לספר את שער הראש של הגברים], הדינין הם צורך גבוה, והם מכלל קיום העולם, והעולם צריך להם. ולכן אין ראוי להעביר כולם, ולכן משיירין הפאה [פאת הראש של הגברים] כו'. ואם נעביר הדינים גם מראש הנקבה יתבטלו לגמרי, ולכן האשה אינה מגלחת ראשה, ואדרבא מגדלת שער ראשה כנודע, להשאיר שורש אל הדינין, עכ"ל, ועיין שם החילוק בין שיער הגבר לשיער האשה.

עד כאן הנספח.

אני מאוד מאוד מבקש לשלוח אלי הערות:

דוא"ל: kuntresauthor@gmail.com

כל הזכויות שמורות Copyright

ולאכרכא לון דא בדא, ולא יזיל אבתרה ההוא סטרא בישא לאבאשא לה ואתפריש מנה מכל סטריין. ומה תעביד מההוא שערא וטופריין [?] לבתר דתכריך לון כחדא אצטריך לאנחא לון באתר דלא עבריין תמן בני נשא או בגו חוריין תתאין דחצרה (דחצרה) ותגניז לון תמן, עד כאן לשונו.